

PROBLEMS OF NATIONAL PUBLIC AND PRIVATE LAW

DOI: 10.46340/eppd.2022.9.1.8

Oleksandr Kuliavets

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5407-2374>

Vasyl` Stus Donetsk National University, Vinnytsya, Ukraine

EXECUTION OF JUDGMENTS OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF UKRAINE IN CASES OF CONSTITUTIONAL COMPLAINTS

Олександр Кулявець

Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця, Україна

ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ У СПРАВАХ ЗА КОНСТИТУЦІЙНИМИ СКАРГАМИ

The constitutional complaint in the context of the human rights defense mechanism deserves attention as a means of protecting the rights of the individual and ensuring the supremacy of the Constitution.

The judgments of the Constitutional Court of Ukraine based on the results of the review of constitutional complaints, can declare legal acts unconstitutional, actually changing the legal regulation of disputed legal relations and ensure the rule of the Constitution and protection of human rights.

But the mere fact that a court judgment has been made does not mean that it will be executed automatically. The obligation to execute the judgment of the Constitutional Court of Ukraine is a requirement of the Constitution of Ukraine, which has the highest legal force over all other legal acts. Difficulties in regulating the execution of the judgments of the Constitutional Court of Ukraine are related to its special legal nature and purpose.

Execution of judgments of the Constitutional Court of Ukraine on declaring a normative legal act unconstitutional in whole or in part may be carried out by consistent legislative work to eliminate legal gaps caused by the judgment of the Constitutional Court – through the adoption of relevant laws by the Verkhovna Rada of Ukraine, acts of the Cabinet of Ministers or of the President of Ukraine. However, it is obvious that the legislation has not yet clearly defined a mechanism for implementing the decision of the CCU.

This article analyzes the statistics on the review of cases by the Constitutional Court of Ukraine on constitutional complaints, compares with statistics on similar activities of the Federal Constitutional Court of the Federal Republic of Germany. An analysis of the legislation of Ukraine and Germany governing the implementation of decisions of the Constitutional Court was conducted.

It is proposed to amend the legislation that will increase the effectiveness of the implementation of the judgments of the Constitutional Court of Ukraine, including in cases of constitutional complaints.

The relevance of this work is that today the statistics on the execution of the judgments of the Constitutional Court of Ukraine in cases of constitutional complaints is unsatisfactory. To improve the situation, it is necessary to identify the causes of low rates and suggest ways to overcome them.

Keywords: constitutional complaint, supremacy of constitution, Constitutional Court of Ukraine, Federal Constitutional Court of Germany, execution of judgments of the Constitutional Court of Ukraine.

Постановка проблеми. Конституційна скарга є одним із засобів захисту прав людини та громадянина. Проте ефективність цього інституту впливає не тільки з надання можливості звернення особи до Конституційного Суду України, його розгляду і винесення рішення по ньому, але й забезпечення його виконання.

В контексті механізму здійснення правосуддя виконання рішень Конституційного Суду України стосується самих основ конституційного судочинства, і нехтування цим аспектом може призвести до ілюзорності права на справедливий суд.

Аналіз досліджень і публікацій. Слід зазначити, що проблематиці виконання рішень органу конституційної юрисдикції присвятили наукові праці вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема, М. Маркуш, Д. Лілак, А. Єзеров, С. Головатий, В. Городовенко, Ю. Барабаш, Г. Берченко та інші. При написанні статті широко використовувалися рішення Європейського суду з прав людини, Конституційного Суду України, статистичні дані, а також вітчизняне та іноземне законодавство.

Актуальність. Інститут конституційної скарги є відносно новим у судовій практиці України (його було запроваджено лише у 2016 році шляхом внесення змін до Конституції України). Водночас слід погодитися із думкою вітчизняних науковців про неможливість сьогодні високо оцінити потенціал конституційної скарги в Україні. Це стосується і питань ефективності виконання рішень Конституційного Суду України. В цьому контексті існує потреба наукового опрацювання питань удосконалення законодавчого механізму виконання рішень у справах за конституційними скаргами.

Формулювання мети статті. Метою статті є розробка пропозицій щодо удосконалення законодавчого механізму виконання рішень Конституційного Суду України у справах за конституційними скаргами.

Виклад Основного матеріалу: На сьогоднішній день в Україні гостро стоїть проблема низького рівня виконання рішень Конституційного Суду України, зокрема і у справах за конституційними скаргами. Так, на думку заступника Голови Конституційного Суду Сергія Головатого, «Не всі рішення виконано. Є такі, що виконано, а є такі, що взагалі лишаються офіційною доктриною, яка є кормом для наукової підтримки»¹. Так, у п. 9 ч. 2 ст. 129 Конституції України² закріплено, що принцип обов'язковості виконання судового рішення є однією із основних засад судочинства.

Стаття 129-1 Конституції України зазначає, що судові рішення є обов'язковим до виконання. Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку. Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про Конституційний Суд України» однією із засад, на яких Суд здійснює свою діяльність, є обов'язковість ухвалених ним рішень та висновків³.

Крім цього, сам Конституційний Суд вказував на важливість даного принципу. Так, у рішенні від 14 грудня 2000 року № 15-гр/2000 наголошується, що згідно з частиною другою статті 150 Конституції України рішення та висновки Конституційного Суду України є остаточними і обов'язковими до виконання. Обов'язок виконання рішення Конституційного Суду України є вимогою Конституції України, яка має найвищу юридичну силу щодо всіх інших нормативно-правових актів⁴. Зазначмо, що в даному випадку мова йде про ст. 150 Конституції України в редакції, чинній на момент ухвалення рішення.

У пункті 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 30 червня 2009 року № 16-рп/2009 (справа щодо конституційності окремих положень Кримінального процесуального кодексу України) Конституційний Суд України зазначив, що відповідно до положень Конституції України, судові рішення є обов'язковими до виконання; обов'язковість рішень суду є однією із основних засад судочинства, яка гарантує ефективне здійснення правосуддя; виконання всіма суб'єктами праводносин приписів, викладених у рішеннях суду, які набрали законної сили, утверджує авторитет держави як правової⁵.

¹ Конституційний суд України (2021). III засідання НКР КСУ та семінар Питання контролю виконання рішень КСУ України. *Youtube* <<https://www.youtube.com/watch?v=MZXiYfmby5o>> (2021, грудень, 05).

² Конституція України, 1996 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>> (2021, грудень, 04).

³ Закон України про Конституційний Суд України, 2017 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>> (2021, грудень, 04).

⁴ Рішення № 15-гр/2000, 2000 (Конституційний Суд України). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-00#Text>> (2021, грудень, 04).

⁵ Рішення № 16-рп/2009, 2009 (Конституційний Суд України). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v016p710-09#Text>> (2021, грудень, 04).

На цю проблему звертають увагу і деякі науковці. З цього приводу Д.Д. Лілак зазначає, що «прийняття рішення Конституційним Судом без його подальшого виконання втрачає будь-який сенс, і підтвердженням цьому є така латинська юридична формула «*parum est latam esse sententiam nisi mandetur executioni*» – рішення суду не зовсім завершене, якщо воно не звернене до виконання»¹.

Слід погодитися з думкою М. Маркуша, що «виконання рішень Конституційного Суду України – це конституційний обов'язок держави, зокрема, її глави, органів державної влади, місцевого самоврядування, їх посадових осіб та всіх громадян України»².

На питання обов'язковості виконання будь-яких судових рішень звертає увагу і Європейський Суд з прав людини. Аналізуючи прецедентну практику, можна виокремити його сталу позицію, що право на судовий розгляд було б примарним, якщо б внутрішня судова система Договірної Держави дозволила, щоб остаточне та обов'язкове судове рішення залишалось невиконаним відносно однієї із сторін, і що виконання рішення або постанови будь-якого органу судової влади повинно розглядатися як невід'ємна частина «процесу» в розумінні статті 6 Конвенції³.

Відповідно до ст.13 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі⁴. Під «ефективним» необхідно розуміти такий засіб, що призводить до бажаних результатів та наслідків, має найбільший ефект.

У Керівництві з належної практики щодо національних засобів правового захисту, ухваленому Комітетом Міністрів Ради Європи 18 вересня 2013 року, передбачено, що загальні принципи, які застосовуються до питання про те, чи є національні засоби правового захисту ефективними з точки зору статті 13 Конвенції, поширюються також на ефективність загальних засобів, до яких належить і конституційна скарга. У більш широкому плані це означає, що загальні засоби правового захисту повинні бути ефективними, достатніми і доступними⁵. У вказаному документі на базі практики Європейського Суду з прав людини було підсумовано, що розуміння статті 13 Конвенції повинно забезпечуватись за допомогою ефективного захисту прав у разі їх порушення. Таким чином, орган конституційної юрисдикції може отримати певні повноваження, наприклад, скасовувати оскаржене рішення або акт та зобов'язати відповідальний державний орган здійснити необхідні заходи, вирішити питання про виплату компенсації або про реституцію; щонайменше заявник повинен мати можливість відновити провадження або іншим чином переглянути свою справу у суді нижчої інстанції відповідно до принципів та вимог, зазначених у рішенні конституційного суду.

Із практики Європейського Суду з прав людини можна виділити умовні критерії ефективності конституційної скарги та поділити їх на дві групи: ті, що стосуються забезпечення повноцінного доступу особи до конституційного контролю⁶, і ті, які обумовлюють результативність конституційної скарги, власне, як засобу захисту порушених прав і свобод. З цього приводу В. Городовенко зазначає, що «названі критерії є взаємопов'язані між собою в аспекті цілісного уявлення щодо такої ефективності, яка визначається реальною спроможністю конституційної скарги забезпечити захист та відновлення основоположних прав і свобод особи до того, як особа звернеться до ЄСПЛ»⁷.

Наведене свідчить про те, що будь-яке судове рішення, у тому числі у справах за конституційними скаргами, яке набрало законної сили, підлягає безумовному виконанню особою,

¹ Лілак, Д. Д. (2000). *Мудрість прадавніх про право, закон, владу, правосуддя*, Київ: Оріяни.

² Маркуш, М. (2009). Шляхи підвищення ефективності виконання рішень Конституційного суду України: теоретичні та практичні аспекти. *Вісник Конституційного Суду України*, 5, 77 <<https://ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/05-06.11.2009.pdf>> (2021, грудень, 04).

³ *Рішення по справі «Імобіліаре Саффі проти Італії»*, 1999 (Європейський Суд з прав людини). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_075#Text> (4 грудня 2021); *Рішення по справі «Горнсби проти Греції»*, 1997 (Європейський Суд з прав людини). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_079#Text> (2021, грудень, 04).

⁴ *Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод*, 1950 (Рада Європи). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004> (2021, грудень, 04).

⁵ Рада Європи (2013) *Керівництво з належної практики щодо національних засобів правового захисту* <<https://rm.coe.int/k-/1680695aab>> (2021, грудень, 04).

⁶ ECHR (2007). *Case №3738/02 of Marini v. Albania, 2007* <<https://www.legal-tools.org/doc/5b79a1/pdf/>> (2021, грудень, 04).

⁷ Городовенко, В. (2013). Ефективність конституційної скарги як засобу правового засобу в аспекті новел практики Європейського суд з прав людини. *Вісник Конституційного Суду України*, 6, 123 <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/visnik_6_2019.pdf> (2021, грудень, 04).

на яку покладено такий обов'язок. З цього випливає, що особа, якій належить виконати судове рішення, повинна вчинити достатні дії для організації процесу його виконання, незалежно від будь-яких умов. При цьому, хотілося б зазначити, що ефективність виконання рішень Конституційного Суду України у справах за конституційними скаргами має розглядатися в двох аспектах.

По-перше, це захист індивідуальних прав та свобод особи, що подала конституційну скаргу. Тут слід погодитись із твердженням А. Єзерова, який зазначає, що «інститут конституційної скарги не є життєздатним, якщо не знаходить своє продовження в механізмі перегляду судових рішень за виключними обставинами»¹. Цей захист полягає в тому, що після задоволення вимог конституційної скарги, дана особа може звернутися до суду з заявою про перегляд рішення за виключними обставинами, без застосування норм Закону, який був визнаний неконституційним. Це впливає, зокрема, з п. 1 ч. 5 ст. 361 КАС України, відповідно до якого серед виключних підстав для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами є встановлена Конституційним Судом України неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане². Положення, аналогічні цьому, можна знайти в ст. 320 Господарського процесуального кодексу України³ та ст. 423 Цивільного процесуального кодексу України⁴. Таким чином, виконання рішення Конституційного Суду України у справах за конституційними скаргами передбачає ініціювання перегляду судового рішення за виключними обставинами. При цьому, особа повинна самостійно звернутися до відповідного суду із заявою про перегляд за виключними обставинами рішення, винесеного відносно неї. Виконання рішення Конституційного Суду у справі за конституційною скаргою особи в даному випадку залежить виключно від її власних дій, спрямованих на ініціювання перегляду судового рішення. Проте, нажаль, вітчизняні суди не можуть повністю забезпечити захист прав особи, що звернулася з конституційною скаргою. Перешкодою у цьому є позиція судів стосовно того, що рішення Конституційного Суду зворотної сили не має. При цьому, за твердженням Ю. Барабаша та Г. Берченко, «Ми маємо досить системну та серйозну проблему перегляду судових рішень за наслідками визнання законів неконституційними. Це зводить нанівець зусилля самих суб'єктів звернення з конституційною скаргою – вони можуть задовольнитися хіба що внеском у розвиток правової системи на майбутнє»⁵. Проте вказаний аспект реалізації актів Конституційного Суду з даної категорії справ потребує окремого, більш детального дослідження.

По-друге, виконання рішень Конституційного Суду України у справах за конституційними скаргами безпосередньо впливає на вітчизняне законодавство в цілому. Відповідно до ст. 91 Закону України «Про Конституційний Суд України», закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення. Ст. 97 вказаного Закону зазначає, що суд у рішенні, висновку може встановити порядок і строки їх виконання, а також зобов'язати відповідні державні органи забезпечити контроль за виконанням рішення, висновку. Суд може вимагати від відповідних органів письмове підтвердження виконання рішення.

Так, наприклад, аналізуючи хід виконання свого рішення від 17 червня 2020 року №4-р(П)/2020, Конституційний Суд зазначив, що станом на 31 грудня 2020 року Верховною Радою України не було прийнято будь-яких актів у зв'язку з ухваленням Рішення⁶. Щодо рішення від 5 червня 2019 року № 4-р(П)/2019, то воно вважається виконаним, оскільки Верховна Рада України прийняла Закон

¹ Єзеров, А. (2019). Конституційна скарга і виключні обставини перегляду справ. Судебно-юридическая газета <https://sud.ua/ru/news/blog/153161-konstitutsiyna-skarga-i-viklyuchni-obstavini-dlya-pereglyadu-sprav?fbclid=IwAR2CORRTjL8eB72U3H-9BhvEfYiMylfpSRFBaY3ZwLws8Nr2_GtFWeUcx8> (2021, грудень, 04).

² Кодекс адміністративного судочинства України, 2005 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n12372>> (2021, грудень, 07).

³ Господарський процесуальний кодекс України, 1992 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#n4004>> (2021, грудень, 07).

⁴ Цивільний процесуальний кодекс України, 2004 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n9041>> (2021, грудень, 07).

⁵ Барабаш, Ю., Берченко, Г. (2021) Ефективність індивідуальної конституційної скарги як засобу захисту прав людини *Вісник Конституційного Суду України*, 5, 14.

⁶ Конституційний Суд України (2021). *Щорічна інформаційна доповідь Конституційного Суду України за 2020* <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/dopovid_2020.pdf> (2021, грудень, 04).

Україні «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення ефективності інституційного механізму запобігання корупції» від 2 жовтня 2019 року № 140-IX¹.

Крім цього, хотілося б навести приклад рішення, яке визнано як «частково виконане». Це стосується рішення від 25 квітня 2019 року № 1-р(П)/2019, яким було визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), словосполучення «дійсної строкової», яке міститься у положеннях частини третьої статті 59 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 року № 796–XII зі змінами. Верховною Радою України не було прийнято будь-яких актів у зв'язку з його ухваленням. Водночас Кабінет Міністрів України 26 червня 2019 року видав Постанову № 543, якою, зокрема, абзац перший пункту 91 Порядку обчислення пенсій особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України «Про підвищення рівня соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 23 листопада 2011 року № 1210 зі змінами, виклав у новій редакції, з урахуванням рішення Конституційного Суду.

З огляду на викладене вище, можна зробити висновок, що Конституційний Суд України розуміє виконання рішень у справах за конституційними скаргами саме як внесення Верховною Радою України змін до законодавства, шляхом виключення положень, що були визнані неконституційними, або прийнятті відповідних змін до законів з урахуванням висновків, викладених у рішенні.

З аналізу статистики про кількість рішень, прийнятих Конституційним Судом України за результатами розгляду конституційних скарг за період з 30 вересня 2016 року по 31 грудня 2020 року випливає, що було винесено всього 20 рішень². З них у 8 рішеннях було встановлено відповідність оскаржуваних норм Конституції України. Інші 12 рішень, що підлягають виконанню, перебувають у стані відображеному на рис. 1.

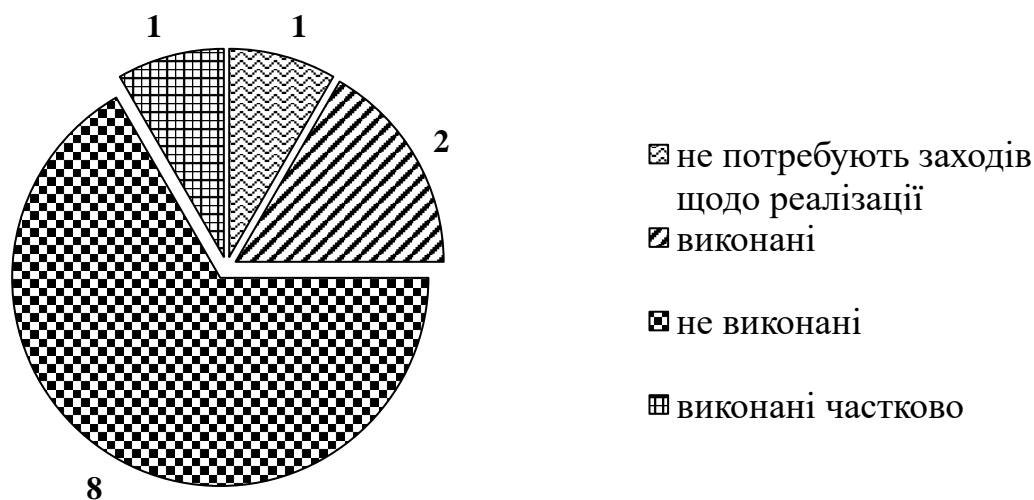

Рис. 1. Стан виконання рішень Конституційного Суду України за результатами розгляду конституційних скарг

Таким чином, ми бачимо, що, з урахуванням часткового виконання, було реалізовано лише 3 рішення Конституційного Суду України, тобто лише одна четверта частина. Це свідчить про низьку ефективність інституту конституційної скарги в Україні в частині внесення змін до законодавства України.

¹ Конституційний Суд України (2020). *Щорічна інформаційна доповідь Конституційного Суду України за 2019* <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/dopovid_2019.pdf> (2021, грудень, 04).

² Конституційний Суд України (2018). *Щорічна інформаційна доповідь Конституційного Суду України за 2017 рік* <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/dopovid_2017.pdf> (2021, грудень, 04).; Конституційний Суд України (2019). *Щорічна інформаційна доповідь Конституційного Суду України за 2018* <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/dopovid_2018.pdf> (2021, грудень, 04).

За загальним правилом встановлена неконституційність правового акта чи його окремого положення зумовлює прогалини у законодавчому регулюванні, усунути які можуть лише суб'єкти правотворчої діяльності, насамперед, Верховна Рада України, яка відповідно до ст. 75 Конституції є єдиним органом законодавчої влади.

Слід зазначити, що виконання рішень Конституційного Суду України щодо неконституційності нормативно-правового акту повністю або в окремі частині може здійснюватися шляхом послідовної правотворчої роботи щодо усунення прогалин, які викликані рішенням суду – через прийняття Верховною Радою України відповідних законів, через акти Кабінету Міністрів України та актів Президента України. Однак, очевидно, що чітко визначеного механізму виконання рішення Конституційного Суду України в законодавстві досі не встановлено. Зважаючи на відсутність конкретно визначеного порядку виконання рішень Конституційного Суду, можна констатувати, що усунення таких прогалин залежить виключно від політичної волі відповідних суб'єктів правотворчості.

Для аргументації вищенаведеного положення звернемо увагу на практику Федерального Конституційного Суду Федеративної Республіки Німеччина: так, за період з 01 січня 2017 по 31 грудня 2019 Федеральним Конституційним судом Федеративної республіки Німеччина було винесено 273 рішення, якими було задоволено відповідні вимоги конституційних скарг¹. Зауважмо, що досліджувані періоди відрізняються, оскільки на момент написання статті відсутня офіційна статистика щодо функціонування Федерального Конституційного Суду Федеративної республіки Німеччина за 2020 рік. Щодо механізму їх виконання, то можна вказати на наступне. Відповідно до § 31 (1) Закону про Федеральний Конституційний Суд, рішення Федерального Конституційного Суду є обов'язковими для конституційних органів Федерації та земель, а також для всіх судів та органів державної влади. Цей ефект обов'язковості стосується питання, вирішеного у конкретній справі. Згідно § 31 (2) Закону, деякі рішення Федерального Конституційного Суду, зокрема рішення щодо конституційності законодавства, мають силу закону; тому вони застосовуються поза індивідуальними випадками. Ці рішення публікуються у Віснику федеральних законів (*Federal Law Gazette*)².

Згідно § 95 (3) вказаного Закону, якщо Суд задовольняє конституційну скаргу, яка оскаржує закон, цей закон скасовується.

Якщо закон є неконституційним, Федеральний Конституційний Суд зазвичай оголошує його недійсним. Рішення про недійсність також застосовується заднім числом і має таку ж юридичну силу, ніби закон ніколи не був прийнятий. У деяких випадках Федеральний Конституційний Суд просто оголошує положення несумісним з Основним законом і визначає дату, після якої воно більше не може застосовуватися. Зокрема, це робиться, якщо законодавець має різні варіанти виправлення порушення Конституції. Це часто стосується податкового законодавства, враховуючи, що законодавча база для стягнення податку в іншому випадку була б повністю або частково скасована. У перехідний період Законодавець повинен прийняти положення, що відповідає Конституції. У рідкісних випадках Федеральний Конституційний Суд сам визначає перехідні механізми³.

Суддя Федерального Конституційного Суду Німеччини у відставці Удо Штайнер вказує, що у Німеччині не існує спеціальних методів виконання рішень конституційних судів. Проте, у Німеччині немає проблем з виконанням рішень органів конституційної юрисдикції. У більшості випадків рішення конституційних судів якісно та своєчасно виконуються, оскільки правова свідомість відчувається на рівні всіх юридичних інституцій⁴.

Проте, наявність високої правосвідомості не є основною передумовою виконання рішень. Велику роль тут відіграє реально діюче законодавство, високий рівень співпраці органів державної

¹ Federal Constitutional Court (2020). *Annual Statistics 2019* <https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/Statistik/statistics_2019.pdf?__blob=publicationFile&v=3> (2021, грудень, 04).

² Federal Constitutional Court (1951). Act on the Federal Constitutional Court (*Bundesverfassungsgerichtsgesetz – BVerfGG*). *Federal Law Gazette* <https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/Gesetze/BVerfGG.pdf?__blob=publicationFile&v=1> (2021, грудень, 04).

³ Federal Constitutional Court of Germany (2021). *Effect of decisions* <https://www.bundesverfassungsgericht.de/EN/Verfahren/Wichtige-Verfahrensarten/Wirkung-der-Entscheidung/wirkung-der-entscheidung_node.html;jsessionid=226CB5DB6F26B30032D5EF994B25597F.2_cid386> (2021, грудень, 04).

⁴ Конституційний Суд України (2018). *Українсько-Німецька фахова зустріч з питань конституційного права та процесу* <<https://ccu.gov.ua/novyna/ukrayinsko-nimecka-fahova-zustrich-z-pytan-konstytucijnogo-prava-ta-procesu-0>> (2021, грудень, 04).

влади і судової системи. Враховуючи українські реалії, можна лише рішуче підтримати озвучену для країн без сталих традицій конституційного контролю рекомендацію щодо доцільності запровадження безпосередньо в Конституції або в законах про конституційні суди механізму імплементації рішень конституційних судів.

Висновки. Проаналізувавши вказану проблему, можна запропонувати певні пропозиції щодо формування механізму ефективного виконання рішень Конституційного Суду України, а саме доповнити розділ 14 Закону України «Про Конституційний Суд України» положеннями, які б детально та повно регламентували виконання рішень. Зокрема, доцільно зазначити в резолютивній частині рішення Конституційного Суду певний порядок реалізації рішення, визначити строки виконання та порядок обов'язкового звітування.

Так, частину першу статті 97 Закону України «Про Конституційний Суд України» необхідно викласти в такій редакції: «З метою забезпечення реального виконання рішення, додержання висновку, Конституційний Суд України має обов'язково визначити у своєму акті порядок і строки їх виконання, а також покласти на відповідні державні органи обов'язок щодо забезпечення виконання рішення, додержання висновку.»; Частину другу статті 97 Закону України «Про Конституційний Суд України» викласти в такій редакції: «Про результати виконання рішення, додержання висновку відповідальні за це органи, у строк, визначений у рішенні, висновку, зобов'язані письмово повідомити Конституційний Суд України.»

Це повинно в певній мірі забезпечити виконання рішень Конституційного Суду, оскільки наявність чітко прописаної процедури дозволить визначити ефективний механізм реалізації цих рішень, що, в свою чергу, буде направлено на відновлення порушених прав осіб.

References:

1. ECHR (2007). *Case №3738/02 of Marini v. Albania, 2007* <<https://www.legal-tools.org/doc/5b79a1/pdf/>> (2021, December, 04). [in English].
2. Federal Constitutional Court of Germany (1951). Act on the Federal Constitutional Court (Bundesverfassungsgerichtsgesetz – BVerfGG). *Federal Law Gazette* <https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/Gesetze/BVerfGG.pdf?__blob=publicationFile&v=1> (2021, December, 04). [in English].
3. Federal Constitutional Court of Germany (2020). *Annual Statistics 2019* <https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/Statistik/statistics_2019.pdf?__blob=publicationFile&v=3> (2021, December, 04). [in English].
4. Federal Constitutional Court of Germany (2021). *Effect of decisions* <https://www.bundesverfassungsgericht.de/EN/Verfahren/Wichtige-Verfahrensarten/Wirkung-der-Entscheidung/wirkung-der-entscheidung_node.html;jsessionid=226CB5DB6F26B30032D5EF994B25597F.2_cid386> (2021, December, 04). [in English].
5. Barabash, Yu., Berchenko, G. (2021). Efektyvnist' indyvidual'noyi konstytutsiyanoi skarhy yak zasobu zakhystu prav lyudyny [Effectiveness of Individual Constitutional Complaint as a Means of Protecting Human Rights]. *Visnyk Konstytutsiyoho Sudu Ukrayiny* [Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine], 5, 14. [in Ukrainian].
6. Horodovenko, V. (2013). Efektyvnist konstytutsiyanoi skarhy yak zasobu pravovoho zasobu v aspekti novel praktyky Yevropeyskoho sud z prav lyudyny [The effectiveness of the constitutional complaint as a remedy in terms of short stories of the case law of the European Court of Human Rights]. *Visnyk Konstytutsiyoho Sudu Ukrayiny* [Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine], 6, 123 <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/visnik_6_2019.pdf> (2021, December, 04). [in Ukrainian].
7. *Hospodarskiy protsesualniy kodeks Ukrayiny, 1992* (Verkhovna Rada Ukrayiny) [Economic Procedural Code of Ukraine, 1992 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiyyny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#n4004>> (2021, December, 07). [in Ukrainian].
8. Yezerov, A. (2019). Konstytutsiyna skarha i vyklyuchni obstavyny perehlyadu sprav [Constitutional complaint and exceptional circumstances of review of cases]. *Sudebno-yurydycheskaya hazeta* [Judicial and legal newspaper] <https://sud.ua/ru/news/blog/153161-konstitutsiy-na-skarga-i-vyklyuchni-obstavini-dlya-pereglyadu-sprav?fbclid=IwAR2CORRTjL8eB72U3H-9BhvEfYiMyIlfpSRFBaY3ZwLws8Nr2_GtFWeUcx8> (2021, December, 04). [in Ukrainian].
9. *Zakon Ukrayiny Pro Konstytutsiyyny Sud Ukrayiny, 2017* (Verkhovna Rada Ukrayiny) [Law of Ukraine on the Constitutional Court of Ukraine, 2017 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiyyny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>> (2021, December, 04). [in Ukrainian].
10. *Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrayiny, 2005* (Verkhovna Rada Ukrayiny) [Code of Administrative Procedure of Ukraine, 2005 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiyyny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*

- [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n12372>> (2021, December, 07). [in Ukrainian].
11. *Konventsiya pro zakhyst prav lyudyny i osnovopolozhnykh svobod, 1950* (Rada Yevropy) [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, 1950 (Council of Europe)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine] <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004> (2021, December, 04). [in Ukrainian].
 12. Konstytutsiynyy Sud Ukrayiny (2018) [Constitutional Court of Ukraine (2018)]. *Ukrayinsko-Nimetska fakhova zustrich z pytan konstytutsiynoho prava ta protsesu* [Ukrainian-German professional meeting on constitutional law and process] <<https://ccu.gov.ua/novyna/ukrayinsko-nimecka-fahova-zustrich-z-pytan-konstytutsiynogo-prava-ta-procesu-0>> (2021, December, 04). [in Ukrainian].
 13. Konstytutsiynyy Sud Ukrayiny (2018) [Constitutional Court of Ukraine (2018)]. *Shchorichna informatsiyna dopovid Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny za 2017 rik* [Annual information report of the Constitutional Court of Ukraine for 2017] <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/dopovid_2017.pdf> (2021, December, 04). [in Ukrainian].
 14. Konstytutsiynyy Sud Ukrayiny (2019) [Constitutional Court of Ukraine (2019)]. *Shchorichna informatsiyna dopovid Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny za 2018 rik* [Annual information report of the Constitutional Court of Ukraine for 2018] <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/dopovid_2018.pdf> (2021, December, 04). [in Ukrainian].
 15. Konstytutsiynyy Sud Ukrayiny (2020) [Constitutional Court of Ukraine (2020)]. *Shchorichna informatsiyna dopovid Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny za 2019 rik* [Annual information report of the Constitutional Court of Ukraine for 2019] <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/dopovid_2019.pdf> (2021, December, 04). [in Ukrainian].
 16. Конституційний суд України (2021). III засідання НКР КСУ та семінар Питання контролю виконання рішень КСУ України. *Youtube* <<https://www.youtube.com/watch?v=MZXiYfmb5o>> (2021, December, 05). [in Ukrainian].
 17. Konstytutsiynyy Sud Ukrayiny (2021) [Constitutional Court of Ukraine (2021)]. *Shchorichna informatsiyna dopovid Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny za 2020 rik* [Annual information report of the Constitutional Court of Ukraine for 2020] <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/dopovid_2020.pdf> (2021, December, 04). [in Ukrainian].
 18. *Konstytutsiya Ukrayiny, 1996* (Verkhovna Rada Ukrayiny) [Constitution of Ukraine, 1996 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>> (2021, December, 04). [in Ukrainian].
 19. Lilak, D. D. (2000). *Mudrist pradavnikh pro pravo, zakon, vladu, pravosudnya* [The wisdom of the ancients about law, law, power, justice]. Kyiv: Oriyany. [in Ukrainian].
 20. Markush, M. (2009). Shlyakhy pidvyshchennya efektyvnosti vykonannya rishen Konstytutsiynoho sudu Ukrayiny: teoretychni ta praktychni aspekty [Ways to increase the efficiency of execution of decisions of the Constitutional Court of Ukraine: theoretical and practical aspects]. *Visnyk Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny* [Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine], 5, 77 <<https://ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/05-06.11.2009.pdf>> (2021, December, 04). [in Ukrainian].
 21. Rada Yevropy (2013) [Council of Europe (2013)]. *Kerivnytsstvo z nalezhnoyi praktyky shchodo natsionalnykh zasobiv pravovoho zakhystu* [Guide to good practice on national remedies] <<https://rm.coe.int/k-/1680695aab>> (2021, December, 04). [in Ukrainian].
 22. *Rishennya № 15-rp/2000, 2000* (Konstytutsiynyy Sud Ukrayiny) [Decision № 15-rp/ 000, 2000 (Constitutional Court of Ukraine)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-00#Text>> (2021, December, 04). [in Ukrainian].
 23. *Rishennya № 16-pn/2009, 2009* (Konstytutsiynyy Sud Ukrayiny) [Decision № 16-pn/2009, 2009 (Constitutional Court of Ukraine)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v016p710-09#Text>> (2021, December, 04). [in Ukrainian].
 24. *Rishennya po spravi «Immobiliare Saffi proty Ytaliyi», 1999* (Yevropeyskiy Sud z prav lyudyny) [Immobiliare Suffy v. Italy, 1999 (European Court of Human Rights)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_075#Text> (4 грудня 2021). [in Ukrainian].
 25. *Rishennya po spravi «Hornsby proty Hretsiyi», 1997* (Yevropeyskiy Sud z prav lyudyny) [Gornsby v. Greece, 1997 (European Court of Human Rights)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_079#Text> (2021, December, 04). [in Ukrainian].
 26. *Tsyvilnyy protsesualnyy kodeks Ukrayiny, 2004* (Verkhovna Rada Ukrayiny) [Civil Procedure Code of Ukraine, 2004 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n9041>> (2021, December, 07). [in Ukrainian].